

Lokal Historisk Forening for Tølløse Egnen

Efterår 2016

Elverdamsmøllen fotograferet efter branden i 1848. Læs om møllefæster Lars Jørgensen og hans uægte søn inde i bladet. (Postkort, Tølløse Lokalkiv).

Møllefæsteren på Elverdamsmøllen

**Elverdams Mølle og Kro
1833-1847. Møllefæster Lars
Jørgensen dør af tyfus og
efterlader en stor arv til den
uægte søn Jørgen.**

I Lokalhistorisk Forenings blad fra efteråret 2014 læste jeg med interesse Marina Wijngaards artikel om "Kroen ved Ellebro Dam". Elverdamskroens historie interesserer mig, fordi min tiptipoldefar var møllefæster dér fra 1833-47. Da denne periode ikke er omtalt i Marinas artikel, vil jeg fortælle, hvad jeg ved om min tiptipoldefar, hans tid som møllefæster på Elverdamsmøllen, den uægte søn Jør-

gen og dennes mor Ane Margrethe Hansdatter.

Fæstebrev

Lars Jørgensen fik fæstebrev på Elverdams Mølle og Kro i 1833. Fæstebrevet er indført i Aastrup Gods Fæsteprotokol 1735-1891, Fol. 454-55, hvor der bl.a. står:

"Jeg underskrevne Etatsraadinde Marie, salig Hans Peter Koføed, til Aastrup og Holbæk Slots Ladegaard: tilstaar herved at have stædet og fæstet, ligesom jeg og herved stæder og fæster til Ungkarl Lars Jørgensen fra Nørre Eskildstrup paa hans og Hustrues Levetid saalænge hun er Enke,

Aastrup Gods 1844 (fra Lejre Historiske Forenings hjemmeside)

*den mig tilhørende under Aastrup Gods i Soderup Sogn, Holbæks Amt beliggende Elverdams Mølle, med beliggende Jordlod tilhørende Kroeholds-privilegium,.....
København, den 13. December 1833.*

Marie salig Kofoed

Aastrup gods blev i 1810 købt af den bornholmske skibsfører Hans Peter Kofoed, som var en meget velhavende mand, der havde tjent mange penge ved oversøisk handel på Ostindien og Vestindien. Formuen var bl.a. anbragt i godserne Aastrup og Holbæk Ladegård. Aastrup gods blev efter hans død i 1812 drevet videre af hans enke Marie, som med sikker hånd styrede godset og den arvede formue gennem statsbankerotten i 1813. Hun indstiftede mange legater og skænkede store summer til velgørenhed – også til godsets fattige. I 1818 blev hun højst usædvanligt af Frederik VI ”udnævnt til etatsrådinde for sin udstrakte godgørenhed”. Hun er den eneste, der nogensinde fik titlen uden at være gift med en etatsråd. Hun døde i 1838. Godset blev ved den efterfølgende auktion købt af greve Siegfred Raben. Han solgte det i 1842 videre til Frederik Vilhelm Dannemand, uægte søn af kong Frederik VI. Min tiptipoldefar har således været fæster under tre forskellige ejere.

Lars Jørgensen blev født i Reer-

*Etatsrådinde Marie Kofoed (1760-1838).
Portrætmaleri fra 1817 af J. A. Bech i
Bornholms Kunstmuseum.*

slev by ved Roskilde i 1786, som søn af fæstegårdmand Jørgen Olsen og Birthe Nielsdatter. Moderen dør allerede i 1787. Faderen gifter sig hurtigt igen og får i sit andet ægteskab 10 børn og dør i 1811. I skifteforretningen efter faderens død får enken lov til at sidde i uskiftet bo og Jørgen får efter faderen en arv på 600 Rdlr. Det er indført i Universitetets Gods Skifteprotokol 1805-1819.

(Rdlr: rigsbankdaler, dansk sølv-mønt, indført efter Statsbankerotten 1813 med en værdi af det halve af den gamle rigsdaler. 1854-73 kaldtes møntenheden blot rigsdaler. Ved indførelsen af kronemøntfoden 1873 blev rigsdaleren sat til

to kroner; det at kalde to kroner for en daler anvendes stadig i det danske sprog).

Der er ikke fundet oplysninger om min tiptipoldefar fra 1811 til 1833, da han i 1809 blev fjernet fra lægdsrullen med vedtegningen: "Utjenstdygtig, platfodet, hofte- og håndskader". Vi ved derfor ikke hvor længe, han bliver boende i Reerslev, men i fæsterbrevet står der, at han bor i Nørre Eskilstrup i 1833.

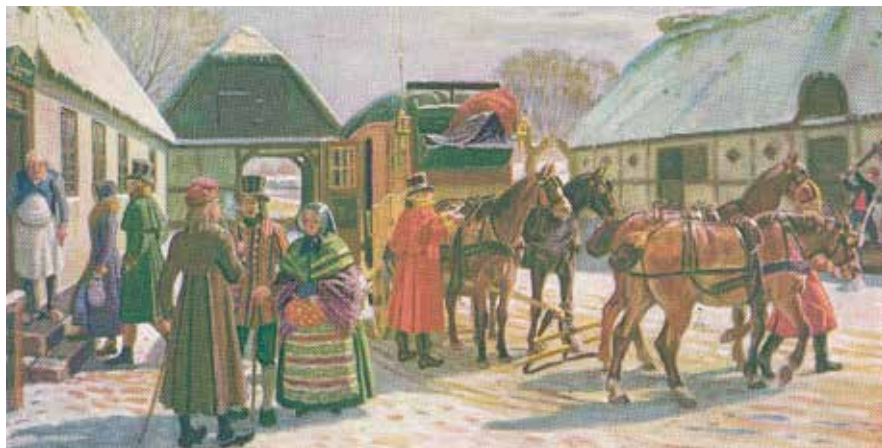
Forpligtigelser som møllefæster

Lars Jørgensen skulle i årlig fæsteafgift levere 60 tønder byg, betale 25 Rdlr. sølv samt forrette 2 Kjøbenhavns-rejser med læs af 60 Lispunds vægt (510 kg), samt deltage som andre af godsets bønder med forefaldende arbejde svarende til en halv bondegård.

Turen til København var noget af en udfordring. Som det ses på kortet fra 1845, var Elverdamsmøllen placeret i et uvejsomt terræn omgivet af store vådområder og en stejl bakke, der svingede ind i Broskoven. Det har været et meget vanskeligt område at passere. Dyr og mennesker har kæmpet sig op ad den stejle bakke fra det sumpede område med flere heste foran vognen eller diligencen. Der var også landevejsrøvere i området. Kroen og møllen lå ved et gammelt overgangssted over Elverdamsåen og var en del af postruten mellem København og Kalundborg. Kromanden havde fra 1735 kongeligt privilegium til at drive kro samt ret til ølbrygning og brændevinsbrænding. Bønderne kom til møllen for at få malet deres korn og blev, mens de ventede, beværtet med

Kort 1845-1899 (Kort- og Matrikelstyrelsen).

Postkort, der illustrerer livet ved den nye Elverdamskro midt i 1800-tallet. "Hestene skiftes uden for en landevejskro" er malet senere af Rasmus Christiansen (1863-1940). Billedet hænger på Dansk Post- og Telegrafmuseum.

mad og drikke, så for en driftig møller og kromand var der mange muligheder for at tjene penge.

Elverdamsmøllen nedbrændte i 1848. Ved genopførelsen blev vandmøllen bygget på brandtøften, mens den nye kro blev flyttet til den nuværende placering på Roskildevej 498.

Lars Jørgensen fæster af Mølle og Kro 1833-47

Ved Folketællingen i 1834 bor Lars Jørgensen som ugift på Elverdamsmøllen. Foruden ham er der 6 personer i husstanden, 1 møllersvend, 4 mandlige tjenestefolk fra 16 år til 64 år samt tjenestepigen Ane Margrethe Hansdatter på 29 år. Man får indtryk af, at der mest foregår mølleaktiviteter på stedet. I 1840 er husstanden forøget til 21

personer. Der er en gæstgiverforpagter med kone og 2 børn, 1 møllersvend og 12 tjenestefolk, så der er kommet meget mere aktivitet på stedet. Lars Jørgensen har også fået en søn Jørgen på 6 år, hvis mor er tjenestepigen fra 1834 Ane Margrethe Hansdatter.

Ane Margrethe Hansdatter, mor til Lars Jørgensens sønner Jørgen og Jakob

Ane Margrethe Hansdatter er født i Tølløse i 1805, som datter af smed Hans Pedersen og hustru Birte Madsdatter. Hun bliver konfirmeret i Tølløse kirke i 1820 med bedømmelsen "Mådelig af Kundskab formedelst hendes levealder – ulasterlig af Opførsel". Det næste vi hører er, at hun i 1830 bliver troløvet med en husfæster på 42 år fra Tjørnede.

Denne forbindelse blev dog ophævet med fælles samtykke inden vielsen. I 1834 er Ane Margrethe tjenestepige hos Lars Jørgensen på Elverdamsmøllen, hvor sønnen Jørgen fødes 9. august 1834. Lars Jørgensen er også far til hendes andet barn Jacob født 1837. Ane Margrethe blev i 1838 i en alder af 33 år gift med gårdmand Hans Pedersen i Kr. Eskilstrup. Ved Folketællingen i 1840 bor hendes yngste søn Jacob hos moderen og hendes mand i en husstand, der også tæller 5 tjenestefolk og gårdfaderens moder. Sønnen Jørgen er hos faderen på Elverdamsmøllen. Ane Margrethes ægteskab varer ikke så længe, for i 1845 bor hun som "enke" på Elverdamsmøllen sammen med de to sønner. Hun er flyttet dertil i 1844. Begge drenge er født i Kvanløse sogn, hvor hendes far er smed i Igelsø, så hun er flyttet hjem til forældrene ved begge fødsler.

Møller Lars Jørgensen dør af tyfus

Ane Margrethe Hansdatter og Lars Jørgensen blev aldrig gift. Lars Jørgensen var handicappet allerede som ung, men han har været en driftig og dygtig møllefæster, som nåede at blive en velstående mand. Han dør pludseligt af tyfus den 31. maj 1847, men når i sidste øjeblik at få den uægte søn Jørgen indsat som hovedarving. Det førte til en langvarig og besværlig arve-

sag, som først blev afsluttet i 1851. I Skifteprotokollen fra Aastrup Gods 1794-1850 Fol. 274, står der: "31. Maj 1847 blev anmeldt, at Møller Lars Jørgensen, Fæster af Elverdams Mølle og Kro, ved Døden var afgaaet Dags Eftermiddag, 62 Aar gammel, uden at efterlade sig Enke eller Livsarvinger." Skifteforvalteren indfandt sig straks i Stervbostedet for at forsegle boet. "Den 7. juni 1847 blev der holdt Forseglingforretning i boet, hvor der som arvinger var anmeldt 1 helsøster og 4 halvsøskende til Lars Jørgensen. Procurator Arboe fra Holbæk mødte også op og oplyste " at han i den Tid den afdøde havde været Fæster i Elverdams Mølle og Kro, havde været dennes juridiske Konsulent, og som saadan modtog han ogsaa henimod Aften ved Bud mundtlig Anmodning om øjeblikkelig at indfinde sig her paa Stedet for at affatte et Testamente, som den nu afdøde havde ønsket oprettet, og ledsagede denne Anmodning med overlevering af en Attest, udstedt samme Dag af Landfysikus Uldall i Holbæk, hvilken Attest ligeledes fremlagdes. Procurator Arboe bemærkede dernæst, at han i Overensstemmelse med den til ham gjorte Anmodning strax indfandt sig her paa Stedet, og blev da oprettet et Testamente, som Comparenten nu foreviste in originali, hvorved den nu afdødes Slegfredsøn Jørgen Larsen er testamenteret en Capi-

tal paa 10.000 Rdlr. Comparanten fremlagde til Skifterettens Indlemmelse en Gjenpart af Testamentet, hvilken han lod conferere med Originalen”

”Procurator Arboe maatte dernæst bemærke, at da den afdøde ikke havde kunnet meddele Testamentet sin Underskrift, maatte det blive at betragte som en Villieserklæring. Det blev vedtaget, at den 17de Juni skulde ved Merløse-Tudse Herreders Ret denne Villietilkendegivelse beediges, saa at den kunde anses for gyldig uden Confirmation. Boet blev vurderet til 453 Rdlr. 3 Mk. 6 Sk. Endvidere var der 51 Panteobligationer og andre Værdipapirer til Værdi af 10.470 Rdlr., saa Boets Indtægt blev i alt 10.923 Rdlr. 77 Sk.”

Ved Skiftesamlingen den 16. juli 1847 fremlagde skifteforvalteren de i ”Sagen contra Fruentimmeret Margrethe Hansdatter aftagne Forhør angaaende nogle Boet formentlig tilhørende Obligationer til Beløb 2.600 Rbdl. hvor Amtet havde resolveret, at der paa Intestat-Arvingernes Side ingen Anledning var til Sagsanlæg mod bemeldte Fruentimmer for Besiddelse af anførte Obligationer. Intestat-Arvingerne betvivlede dog i høj Grad, at Margrethe Hansdatter var Obligationernes retmæssige Ejer og krævede fri Proces mod hende”.

(Stervbostede: Dødsboet
Procurator: Sagfører

Landfysikus: Embedslæge
Comparant: Person, der møder for en ret eller (politi)øvrighed for at afgive forklaring

Slegfreds søn: Uægte søn

Intestat-arving: Kommer af latin 'intestatus' som betyder ”som ikke har lavet testamente”. Intestatar er derfor arv efter loven, og gives normalt som arv til en slægting).

Der fulgte nu en række skiftesamlinger, hvor Lars Jørgensens hel- og halvsøskende kæmpede for, at de var retmæssige arvinger. Jørgen Larsen, som ved faderens død var 12 år gammel fik skolelærer Petersen i Soderup som værge. Det blev til en årelang tvist mellem den testamentariske arving og Intestat-arvingerne. Sagen

Med arven fulgte måske også denne armstol med svajende ben og udskæringer. Den blev i 1948 foræret til Holbæk Museum af Gudrun Lunds farfar, som oplyste, at den måske kommer fra Elverdamskroen.

Gudrun Lunds tipoldeforældre Ingeborg og Jørgen Larsen, Odinsgård, fotograferet ved deres guldbryllup i 1906. G. L.'s oldeforældre Marie og Lars Jørgen Jacob Larsen, Ebbehøjgård, sidder til højre for guldrudeparret.

endte i Højesteret, der ved dom afgjorde at sønnen Jørgen skulle have den af faderen testamenterede arv på 10.000 Rdlr. Boets samlede indtægt var på 16.128 Rdlr 3 Mk 11 sk., så der var også penge til sagførersalær og til deling mellem Lars Jørgensens søskende.

Jørgen Larsen køber gård og fritagelse for værnepligt

Med en arv på 10.000 Rigsbankdaler var Jørgen ved arvesagens afslutning en velstående ung mand. Mens arvesagen blev behandlet, boede Jørgen i Soderup hos sin værge, skolelærer og kirkesanger Jørgen Petersen. Han blev konfirmeret i Soderup kirke i 1849 med bedømmelsen ug i båd-

de kundskab og opførsel. I Folketællingen 1850 er han nævnt i Jens Petersens husstand som "lærling og hans myndling". Senere på året flytter han ifølge lægdsrullen til gårdmand Hans Larsen på Ebbehøjgård i Igelsø. Det er hans stedfar, som i 1848 giftede sig med hans mor Ane Margrethe. Jørgen bor hos moderen og stedfaderen fra 1850 til 1855, hvor han flyttede til Sengeløse. Her købte han Odinsgården i 1856 og blev samme år gift med Ingeborg Christine Larsdatter fra Svendslettergården i Sdr. Jærnløse - en nabogård til Ebbehøjgård i Igelsø. Med stor flid og dygtighed mærglede, drænedde og kultiverede han den forsømte ejendom, så den i 1911 kunne

overdrages i god stand til en søn. Ingeborg og Jørgen fik 6 børn. Deres ældste søn Lars Jørgen Jakob Larsen er min oldefar.

Jørgen Larsen byttede lægdsrulle-nummer med en person fra Københavns Rulle og blev slettet af rullen i 1857. Han har været så velhavende, at han kunne købe sig fri for værnepligt og undgik dermed at blive indkaldt til krigstjeneste.

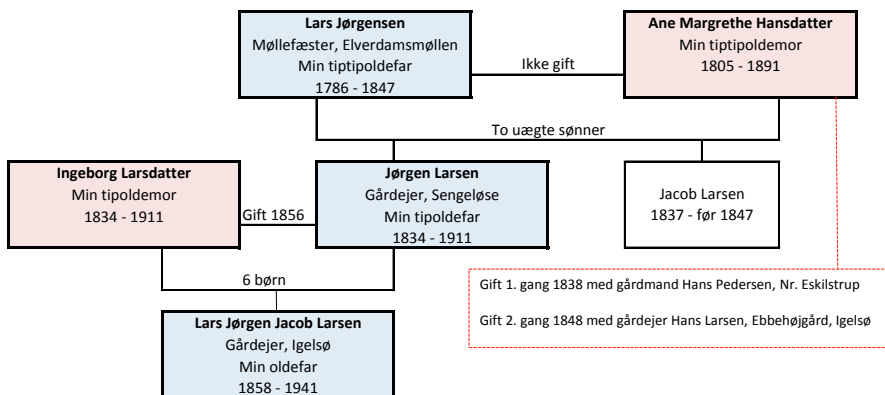
Broderen Jacob

Det er uklart hvad der skete med møllefæsterens yngste søn Jacob. Der er ikke fundet oplysninger om ham efter Folketællingen 1845, hvor han boede på Elverdamskroen. Han er muligvis død inden 1847, da han ikke tilkendes arv ved faderens død, men hans død er ikke indført i kirkebogen fra Soderup eller omkringliggende sogne. Dør han også af tyfus? I 1846 og 1847 dør 5 personer af tyfus i So-

derup sogn. Der forekommer også dødsfald af tyfus i de omkringliggende sogne i samme periode, men ikke så mange som i Soderup sogn. Det kan ikke fra kirkebøgerne bekræftes, at Jacob dør før møllefæsteren, men han har betydet så meget for Jørgen, at han opkalder sin ældste søn efter ham. Min oldefar blev født på Odinsgården i Sengeløse i 1858 og fik navnet Lars Jørgen Jacob Larsen.

Ane Margrethe Hansdatter: to uægte sønner, gift, skilt og gift igen

Min tiptipoldemor Ane Margrethe Hansdatter, født 1805, havde på det ægteskabelige område et mere omskifteligt liv end de fleste. Hun blev trolovet i 1830, men blev løst fra den aftale inden vielsen. Hun fik 2 børn uden for ægteskab i 1834 og 1837. Hun blev gift første gang i 1838, men flyttede ifølge

Efterkommere til møllefæster Lars Jørgensen.

Folketællingen 1844 som "enke" til Elverdamskroen og boede der, med de to uægte sønner. Da møl-leren fik tyfus i 1847, testamentere-de han 10.000 Rbdl. til den ældste søn Jørgen, men betænkte også Ane Margrethe med obligationer til en værdi af 2.600 Rdlr. Jørgen Lar-sens søskende betvivlede hendes ret til disse obligationer, som hun dog fik lov at beholde.

Hendes andet ægteskab med gårdmand Hans Larsen fra Ebbe-højgård i Igelsø varede fra 1848-80. Han var en dygtig og agtet landmand, som i 1875 købte Eb-behøjgård til arvefæsteeje. Deres gravsten er erklæret bevarings-værdig og indsat i kirkemuren på Kvanløse kirkegård. De fik ingen børn, men hendes sønnesøn Lars Jørgen Jacob flyttede i 1877 til Eb-behøjgård for at hjælpe bedstefor-ældrene på deres gamle dage. Ved Hans Larsens død i 1880 fortsatte han med at bestyre gården, men købte den i 1882. Ane Margrethe underskrev skødet på salget af gården med "ført pen". Hun leve-de 10 år mere og var en god bar-nepige for to oldebørn. Hun døde 87 år gammel den 29. december 1891.

Ved indgåelse af det andet æg-teskab i Kvanløse kirke i 1848, er hun i kirkebogen nævnt som fra-skilt, og der fremlægges "Bevil-ling, hvorved hendes forrige Ægte-skab aldeles ophæves, og det til-lades Konen at indgå andet lovligt

Ægteskab". Det stemmer ikke helt med, at hun i Folketællingen 1845 er anført som enke, men det pas-ser med, at vi ikke har kunnet finde den første ægtemand's død i kirke-bøgerne, og med at det første æg-teskab i Tølløse kirkebog er note-ret som ophævet ved attest i 1848.

Hvorfor forblev møllefæsteren ugift?

Med sit andet ægteskab fik min tip-tipoldemor et roligt og agtværdigt liv på sine gamle dage, men hvor-for blev hun aldrig gift med møl-lefæsteren? Han var 21 år ældre end hende, var platfodet og havde hånd- og hofteskade. Men han var en driftig mand, som ved sin død efterlod et bo med en samlet ind-tægt på 16.128 Rdlr. – og han var far til hendes to drenge.

Måske nåede de bare ikke at bli-ve gift, inden Lars Jørgensen blev angrebet af tyfus. Det er en kraf-tig blodforgiftning, som skyldes en særlig salmonellabakterie, som overføres gennem forurenede mad og drikke. Den starter for det me-ste med vedvarende, høj feber, som senere kan ledsages af kraf-tig diarré. Sygdomsforløbet kan strække sig over flere uger. Han har sandsynligvis haft tid til at tæn-ke sig om under sygdomsforløbet og nåede inden sin død at rette op på forholdet ved at gøre sønnen til hovedarving og betænke Ane Mar-grethe med en klækkelig formue i form af obligationer for 2.600 Rdlr.

De rejsende håndværkere og naverne

*'Vi har været mange steder,
vi har haft mange glæder,
vi har følt hele verden som vor.'*¹

Alle kender disse strofer, og næsten alle har sunget med på visen om de farende svende. Det var malermester Viktor Wallhegn (1883-1964), der har skrevet denne livsglade sang. Han havde været på valsen som malersvend, og han dedikerede sangen til Naverhulen i Helsingborg, som stadigvæk får royalties. En 'nav' eller 'naver' var betegnelsen for en skandinavisk håndværker, der gik på valsen, og det er i sammenhæng med svendelavenes rejsende håndværkere, at vi skal se navernes traditioner.

Og så er vi midt i en verden med gamle traditioner og dens eget sprog, og vi møder en gruppe mennesker, hvis motto er 'Vi er alle brødre og verden er vores fædreland.'²

De første vandrende svende

Allerede tidligt i Middelalderen kan der konstateres håndværkervandring. Det var navnlig stenhuggere, glasmagere og billedskærere, som drog fra det ene kirkebyggeri til det næste. Kalkmalerierne er det ypperste eksempel. De blev lavet

af værksteder under ledelse af en mester, der som oftest er forblevet unavngiven. I bedste fald har han efterladt sit bomærke. I Undløse kirke findes meget fine, forholdsvis sene kalkmalerier. Undløsemesteren eller Unionsmesteren, som han også kaldes, arbejdede også i Sydsverige og i egnen omkring Stockholm.³ Hans arbejde viser klart indflydelse fra den italiensk-bøhmisk burgundiske stil. Selve teknikken, hvor der males direkte i den endnu fugtige kalk (al fresco), stammer fra Italien og flere af farvestofferne, herunder azurblåt, måtte importeres sydfra.

Gilderne

Med kristendommen fulgte gilderne. Et gilde var en gruppe mennesker, som varetog kulten ved en værnehelgens grav eller alter. Der er tale om en meget gammel skik. Flere af gilderne fremtræder som aristokratiske selskaber. F.eks. skulle medlemmerne af Skt. Knudsgildet i Ringsted følge Knud Lavards eksempel og udbrede kristendom.⁴ Dets medlem-

¹Fra 'Åh, disse minder ... 1. vers.

²Navernes motto

³Han arbejdede i Kalmarunionens tid.

⁴Skt. Knudsgildet i Ringsted blev genstiftet i 2003.

mer fungerede også som en slags privatmilits mod vendiske røvere. I flere henseender var gilderne datidens sociale netværk og sygeforsikring i de spirende bysamfund eller i fremmede byer, hvor de udenlandske købmænd slog sig sammen i et broderskab. Gildets medlemmer var sikret økonomisk, retlig og praktisk støtte i nød. Gildet tog sig af de syge, af enker og forældreløse børn, og trådte den henseende i stedet for landsbysamfundets slægt. Udover det kirkelige islæt var der også et erhvervs-mæssigt bånd, hvor bestemte værnehelgener blev knyttet til de forskellige erhverv, f.eks. tømrernes Skt. Josef og Skt. Stefan, guldsmedenes Skt. Eligius, eller sømændenes Skt. Nikolaj.⁵ Disse håndværker-gilder, også kaldet lav/laug⁶, var sammenslutninger af håndværkere, bagere, skræddere, skippere, købmænd og vognmænd osv. I de mindre købstæder kunne flere erhverv slå sig sammen om et lav. Lavet var et broderskab og dets opgave var at varetage medlemmernes faglige, økonomiske, retlige og sociale interesser. Den ældste bevarede dokumentation af organiseret sygehjælp findes i Bagerlaugets protokoller fra 1403.⁷ Et særligt område var repræsenteret med ligbærerlavet, som virkede som en slags begravelseskasse. Ligbærernes indtægter kom fra medlemmernes indskud og fra ligbæring uden for medlemmernes kreds.⁸

Gilder og lav fandtes i hele Europa. De gejstlige gilder var en uløselig del af den katolske kirkes organisation, mens håndværker- og købmændsgilder var med til at sikre spredning af ny viden og udveksling af varer.

Kongens indgreb i gildernes rettigheder

Ved Reformationen blev de gejstligt prægede gilder i Danmark opløst og deres formue beslaglagt, mens håndværker-gilderne/lavene fortsatte indtil næringsfriheden i 1862. Lavet gav tryghed, men det var også et lukket selskab. Det fastsatte priser for arbejde og varer og bestemte, hvor mange lærlinge og svende, der kunne være i en by.

Reglerne blev fastlagt i en skrå (lavsvedtægt), som blev opbevaret i lavskrinet eller laden. Deres nærmeste øvrighed var magistraterne, men de skulle stadfæstes eller godkendes af kongen. I 1613 udstedte Christian IV en forordning, hvori han påbød borgmestrene i alle købstæderne at inddrage lavskråene. Formålet var, at bryde lavenes erhvervsmonopol, som ifølge kongen stod i vejen for landets økonomiske vækst. Lavskråene lå 'på is' indtil den 10. december 1621, hvor der blev udstedt en ny forordning, som gav dem fortsat ret til at bestemme over den faglige uddannelse, både hvad angik længde og indhold.

Svendelavene

Et trin under mesterlavene stod svendelavene. Svendebroderskabene ydede bl.a. rejsehjælp til rejsende svende. Denne hjælp blev finansieret ved de såkaldte tidepenge, et beløb som blev betalt til hvert møde.

Inden for flere håndværkerlav blev det i 1600- og 1700-tallet et krav, at man efter endt læretid gik på valsen.¹⁰ Den nye svend skulle rejse væk og i 3 år og 1 dag og arbejde i en afstand på mindst 50 km fra sit lærested.

Der var et utal af regler og traditioner for de forskellige lav, både til deres møder og til vandringen. Grundprincippet var, at man rejste fra by til by og fra land til land, søgte arbejde i kortere perioder hos en mester, erhvervede nye færdig-

heder, lærte nye teknikker og stilarter at kende, alt som forberedelse på mesterprøven derhjemme. Kravet blev ophævet i Danmark i 1794, men svendevandringen fortsatte.

Et forgæves forbud mod svendens vandring

I begyndelsen af 1835 forsøgte man at forbyde svendene at tage på vandring, men forbuddet blev ikke respekteret. Selv om det ikke længere var en pligt at gå på valsen, rejste mange unge svende til Tyskland, Østrig og Schweiz og længere sydpå, ikke mindst for at se verden. Da lavene blev ophævet, opstod der behov for en anden slags organisation, og det blev Foreningerne for Berejste Skandinaviske Haandværkere – Naverne. I 1888 skrev formanden for Foreningen for Berejste Haandværkere, Frederik Nielsen, en *'Vejledning for Unge Haandværkere, som ville rejse til Udlandet for at søge faglig Dannelse'*. Her kunne man læse

Håndværkersymbol. (Foto: Marina Wijngaard).

⁵Heraf de mange Skt. Nikolaj kirker i havnebyerne, herunder Holbæk.

⁶Lav = fællesskab.

⁷H.C. Hansen, Historien om sygekasserne, De samvirkende centralforeninger af sygekasser i Danmark, 1974.

⁸Registrant af lavsarkiver på Sjælland, Lavsarkiver på Sjælland, Bodil og Niels.

⁹Ved købstadsordinansen af 4. december 1526 blev Ringstedgildet, som var modergildet for de øvrige Skt. Knudsgilder, nedlagt, men genindviet den 7. januar 2003.

¹⁰Valsen = vallsen, vandring omkring til mestrene for at søge arbejde.

alt om påklædning og opførsel. Der blev givet nyttige vink om dagsmarchens længde, og der blev tilskyndet til sparsommelighed, så '*der er lidt endnu igjen ved Rejsens Endepunkt.*' Han gav også råd om ruter og om byer med de bedste lønninger. Italien, Frankrig og England blev betegnet som lande, hvor det var vanskeligt at få arbejde.

Der var jo ligeledes en trafik af tyske håndværkere til Danmark. Den første tømrerstrejke i Danmark blev netop udløst for at støtte tre tyske tømrere, som af deres mester ikke kunne få tilladelse til at rejse hjem.¹¹

I 1899 stiftede de skandinaviske håndværkere i Schweiz en organisation, CUK, Central Understøttelseskasse for Skandinavien, der efterhånden fik afdelinger i flere byer i Tyskland og Schweiz. Initiativtager var malermester Peter Jørgensen, Kreuzlingen. Formålet var bedre at kunne hjælpe syge og arbejdsløse svende på valsen. CUK, som nu står for 'Forening for Berøjste Skandinaver' eksisterer fortsat og er paraplyorganisation for en række lokale afdelinger, herunder *Hulen* i Holbæk.¹²

Første Verdenskrig betød et afbræk i svendevandringen. Mange kunne ikke komme hjem, andre blev afskåret fra at komme ud. I Paris var der et antal 'navere', der meldte sig under fanerne til den franske hær, og de indgik i en afdeling af Fremmedlegionen.¹³

Nutidens navere

Selv om traditionen med at gå på valsen efterhånden er mindre udbredt, er der dog stadigvæk hvert år unge håndværkere, som træder ind i et lav, giver *indstand*¹⁴ og rejser ud med deres Charlotte/Charlie eller Berliner over skulderen for at blive del af det broderskab, som er navernes kendetegn. De mødes bl.a. til de årlige navetræf, som arrangeres af skiftende lav. Der læg-

En nutidig naver: René Lærke, Sorø. (Foto: Marina Wijngaard).

ges i høj grad vægt på udbredelse af kendskab til de traditionelle håndværk.¹⁵

Blandt de mest traditionelle lav er tømmerlavene, men også smede og murere går på valsen. Lavene danner et netværk. Når en ung håndværker søger optagelse, er der en optagelsesperiode på et halvt år, hvor medlemmerne tager stilling til, om vedkommende opfylder betingelserne for at blive sendt på valsen med lavets velsignelse. Når der indbydes til afskedsfest, sendes der besked til 5-7 omkringliggende lav, som så sender tilreisende, som deltager i festen. 'Spinnermarchen' følger den ungreisende til bygrænsen med jævnlige afbrydelser, hvor snapseflasken går rundt. I gamle dage skulle man kravle ud over byporten, og begrave den tomme snapseflaske. I mangel af byporte bliver den unge naver nu sendt ud over byskiltet.¹⁶

De tyske rejsende håndværkere og deres lav har i høj grad præget traditionerne i Danmark, og de gør det fortsat. I naverkredse bruges der i vid udstrækning tyske gloser. I Tyskland er der herberger for navere, hvor de kan møde deres udenlandske fæller, hvor der udveksles oplysning om arbejde, og hvor der efter gamle regler er ret til et *Geschenk*, et måltid mad og en overnatning.

I Danmark findes der fortsat et herberg i Ribe og i København. Tidligere havde flere byer et her-

berg eller et Svendehjem, hvor rejsende håndværkere kunne overnatte. F.eks. gav Haandværksvennedenes Rejse- og Sygeforening ret til gratis mad og husly i et døgn. Desuden var der ret til gratis lægehjælp og sygehusophold.¹⁷ Svendehjemmet i Skanderborg).

Fra Ringsted via Hamborg og Minden til Ugerløse

Historien om Urmager Jens Nielsens læreår

Tølløse Lokalarkiv ligger ind med dokumentationen for urmager Jens Nielsens vandring, fra han blev udlært som svend og til han etablerede

¹¹Tømmerstrejken af 1794. Den hårdhændede behandling af de strejkende tømmerere førte til en generalstrejke blandt bygningshåndværkere i København – den første i Danmarks historie.

¹²Hulen er betegnelsen for de gamle naveres faste mødested. Den bedst kendte er Hulen i Helsingør.

¹³Jf. Kære Fader, Uddrag af et brev om Slaget ved Somme af Valdemar Jens Heyn, LFTE's blad efterår 2014.

¹⁴Betaler tiltrædelsesgildet.

¹⁵Navere kan ses i aktion på Hygum Hjemstavnsgaard og i Andelslandsbyen Nyvang.

¹⁶Viva voce René Lærke, Gundestedgaard, den 14.marts 2016.

¹⁷Svendehjemmet i Skanderborg.

sig som urmager i Ugerløse, hvor han overtog urmager Jepsens forretning.

Jens Nielsen blev født den 17. oktober 1888 som søn af gårdejer Niels Peder Nielsen i Hoed, Valsøllille sogn. Lige fyldt femten år kom han i 1903 i lære hos urmager H.J. Klentz, Torvet 2 i Ringsted. I henhold til lærlingekontrakten, som er underskrevet af Niels Peder Nielsen og mesteren, skulle lærlingen ...'vise Læremesteren Troskab, Lydighed og Ærbødighed, samtidigt med at han paa bedste Maade i Forhold til sine Kræfter og sin efterhaanden erhvervede Færdighed yder sin Medhjælp ved det forefaldne Arbejde.' (fortrykt tekst, som fortsætter med håndskrift):

Som vederlag for Undervisningen i Faget betaler Jens Nielsens Fader, Niels Peder Nielsen 400 kroner. Beløbet blev betalt i tre rater og lærlingen fik kost og logi hos læremesteren.¹⁸

Også Jens Nielsens svendebrev fra 30. oktober 1907 er bevaret. Svendepøven bestod i *'efter forud antagen Jægning at udføre et stoppeværk til et lommeuhr, Aftrækning af et 4 Stens Cylinder Remontoiruhr samt uddrage en ny Cylinder,* hvilken prøve ifølge Kommissionens bedømmelse blev antaget som *'rosværdigt udført'*. Svendebrevet var den vigtigste dokumentation for at

kunne blive indlemmet i de tyske 'Zünften'.

Så gik der halvandet år, hvor vi ikke kan følge Jens Nielsen. Han må have arbejdet et sted, måske på Fyn? Den 11. maj 1909 har han besluttet sig for at rejse ud. Han har som enhver anden, der agter at søge arbejde som rejsende svend, henvendt sig til Politimesteren i Svendborg, og han har fået tilladelse til at rejse fra Svendborg til Tyskland og Schweiz. Det vil sige, at han ikke har gæld og har betalt sin skat, og han har en ren straffeattest. Han er derved blevet *'Fremmedskreven'*. Det er et af de vigtige papirer, en vandrende svend skal have for at blive accepteret hos en mester i udlandet. Attesten kostede ham 60 øre i dattidens mønt.

Så gik rejsen sydpå. Det har ikke taget ham lang tid at nå til Hamborg og finde arbejde der. Den 24. maj 1909 blev han ansat hos C.C.F. Freyer, kronometer- og urmager, Ditmar Koelstraße 26. Her blev han indtil den 30. september, og han fik den anbefaling, en rejsende svend skal bruge for at komme videre til næste mester. Herr Freyer anbefalede ham som *'fleißig und treu ... zünftig'* (oversat: flittig og trofast...pligtopfyldende). "Zünftig" dækker over flere egenskaber: dygtig, fagmæssigt samvittighedsfuld, ordentlig, en god kollega, og det er et typisk naverudtryk, som fortsat bruges.

¹⁸Lærlingekontrakt, indgået den 19. oktober 1903.

Den 13. oktober 1909 havde Jens Nielsen fundet en ny mester, som var lidt mere ordknap i sin anbefaling, men Herr Volckmann betegner Jens som *fleißiger, ehrlicher und strebsamer Arbeiter* (oversat: flittig, ærlig og stræbsom arbejder). Den 1. februar 1910 drog han videre. At han kun blev knap 5 måneder hos hver af de to mestre i Hamborg er helt i overensstemmelse med reglerne for en vandrende svend. Man blev kun i kortere perioder hos den enkelte mester. Denne gang tog det lidt længe-

Jens Nielsens ID mens han var på valsen.

re tid – muligvis har han arbejdet undervejs – men den 25. juli 1910 startede Jens Nielsen hos urmager Fritz Spilker i Minden. Nu foreligger *rejsebogen* eller Arbeiter Legitimationskarte. Efter svendebrevet og den rene straffeattest er rejsebogen det vigtigste dokument for en rejsende svend. En myndighed, f.eks. politiet, bekræfter i rejsebogen, at han er rejst fra sin tidligere plads uden at efterlade sig gæld eller på anden vis at have pådraget sig myndighedernes opmærksomhed. Herr Spilker skriver i sin anbefaling af 18. februar 1911, at *Jens Nielsen hat sich als treuer, fleißiger und zünftiger junger Mann meine Zufriedenheit erworben.* (oversat: Jens Nielsen er en trofast, flittig og pligtopfyldende ung mand, som har opnået min tilfredshed).

Rejsebogen antyder, at Jens Nielsen herefter vendte tilbage til Danmark, og fandt arbejde i Sorø. Den 23. april 1911 blev han ansat hos urmager H. Jeppesen i Bogense, hvor han bl.a. under Jeppesens sygdom bestyrede forretningen *til min fulde tilfredshed*.

Så var rejsen slut og han var udlært og klar til at nedsætte sig som urmagermester i Ugerløse. Den 14. maj 1913 fik han næringsbevis som urmager på matrikel 7b og 7cd i Ugerløse by, som han overtog efter urmager Jepsen. Køb af forretning: 9000 kr., heraf 2000 kr. kontant og 2000 kr. som rentefrit afdrag til juniterminen, og et ejer-

pantebrev på 5000 kr. med 4 % renter, uopsigelig fra ejers side indtil den 11. juni 1923. Gårdejer Niels Peder Nielsen i Hoed stod som medunderskriver.

Den 8. maj 1914 blev Jens Nielsen gift med Helga Sofie Christensen fra Ugerløse. Han kom til at spille

en vigtig rolle i Ugerløse sogn, var 8 år i sognerådet, sparekassebestyrer, kommunalrevisor og medlem af menighedsrådet.¹⁹

¹⁹Skiftende tider – erhverv under forvandling, udgivet af Tølløse Lokalkiv

Jens Nielsen på trappen til sin urmagerforretning på Hovedgaden 31 i Ugerløse. (Foto: Tølløse Lokalkiv).

Kontingent

Ægtepar: 250 kr. Enlige: 150 kr.

Kontingentet er for et helt år og kan betales ved mødeaftenerne i januar og februar. Ved kontantbetaling medbringes den tilsendte opkrævning. Der kan også indbetales på konto 4398 5397081 inden 1. marts. Er der medlemmer, der ønsker transport til møderne? Ring til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil hjælpe med samkørsel.

Medlemmer har gratis adgang til aftenarrangementerne.

Kaffe med brød: 30 kr. Gæstebillet: 20 kr.

Løssalgspris på ekstra numre af medlemsbladet: 30 kr.

Kvarmløse - fra forvaltergård til Røverborg

Tæt ved verdens ende

*Kan du, ven, Geografi
Sig, hvor ligger Aastrup?
Det er Glostrup langt forbi
Ja selv Højetaastrup.*

*Balders Brønd, ja længer end
Hedens Hus behænde
Roskild selv – Enfin min ven
Tæt ved Verdens Ende²¹.*

Lejlighedssange til fyrster har været kendt i Europa siden enevældens. De hjemmedigtede lejlighedssange til private personer og private fester er imidlertid et særligt nordisk kulturfænomen. Nok synger man også i andre lande til

fester, men særligt digtede sange til familiefester er i de fleste lande syd for Ejderen ukendte.

I Kvarmløse ligger Forvaltergården, senere kaldt Bondegården.²² Johann Friedrich Wilhelm (von) Holtzendorff (1782-1830) var godsforvalter på Aastrup til sin død i 1830. Ved sin ansættelse havde han fået anvist Forvaltergården som bolig og indtægten fra jordtilliggenheden som løn. Hans kone, Madam

²¹Lejlighedssang skrevet af Weyse i anledning af en lille fest ved plejesønnen Theodor Hansens teologiske embedseksamen. Efter melodien: Vil du være stærk og fri

²²I dag Kvarmløsevej 68

Forvaltergården / Bondegården / Røverborgen, Kvarmløsevej 68. (Foto: Vivi Lausen, 2003).

Holtzendorff (1786-1840), fik efter hans tidlige død lov til at blive boende i huset, mens en bonde overtog forpagtningen af jorden uden at skulle betale afgift til godset. Til gengæld skulle han forsyne Madam Holtzendorff med visse varer og penge. Han skulle selv bygge sig et 'vaaningshus'. Hun sikrede sig, at det blev en mand, som hun kunne stole på – ægtemanden til sin tidligere betroede tjenestepige. Madam Holtzendorff havde to døtre, Caroline Frederikke Lovise (1812-1867) og Marie. For at kunne sikre sine to døtre en ordentlig uddannelse og opvækst skaffede hun sig yderligere indtægter ved at tage imod pensionærer, både ældre og unge. Den rummelige forpagtergård egnede sig fortrinligt

dertil. Livet på Forpagtergården har været både kærligt og muntert. Til døtrene og den unge pensionær Emilie Lytken var der ansat en guvernante. Madam Holtzendorff tog sig af sine naboer i Kvarmløse i tilfælde af sygdom. Der var nær kontakt med sognepræstens familie i Soderup. Pigernes veninder var Frederikke Reingaard fra præstegården og Juliane Clausen, skolelærerens datter.

Der kom en del unge mennesker, heriblandt den nye forpagters²³ sønner på Aastrup: Hans Peter Kofoed-Hansen (1813-1893) og Theodor Hansen (1816-1898). En af Hans Peters venner fra Roskilde Katedralskole var Johan Nikolaj Lange. Lange tilbragte sommerferier på Aastrup. Han blev gift med

J. F. Holtzendorff og D. M. A. Holtzendorff samt datteren Caroline Frederikke Lovise Holtzendorffs gravminder på Soderup Kirkegård. (Foto: Marina Wijngaard, 2015).

Marie Holtzendorff. Caroline blev aldrig gift. Hun blev husbestyrerinde hos godsforvalter Torst på Løvenborg.

Fru Holtzendorff og Weyse

Madam Holtzendorff var i det fjerne beslægtet med komponisten C.E.F. Weyse, som spurgte hende om råd mht. at holde pensionærer som biindtægt. Hun formidlede på følgende vis: Theodor Hansen, forpagterens søn fra Aastrup, og Peter Jensen, søn af præsten i Soderup blev således pensionærer hos Weyse. Også Johan Lange og Kofoed Hansen kom hos Weyse. De fik bl.a. tiden til at gå med at digte og Weyse lavede små muntre melodier til de til tider sørgmodige vers. Ovenstående lejligheds-sang blev skrevet af Weyse til en lille fest i anledning af Theodor Hansens teologiske embedseksamen. Theodor Hansen blev senere adjunkt i Sorø. Hans bror Hans

Peter blev præst. Weyse mente, at Aastrup måtte være tæt ved verdens ende. Det er skrevet i en tid, hvor de bedre stillede borgere og aristokratiet om sommeren flyttede på landet eller aflagde besøg på herregårdene og hos familie og venner. Om vinteren var vejene så dårlige, at man holdt sig til København og evt. Roskilde og de andre købstæder.

Livet i Forpagterboligen og de forskellige familieforbindelser i første halvdel af 1800-tallet blev i 1915 udførligt beskrevet af sognepræst F. Fenger.²⁴ Da var gården indrettet til arbejderboliger for 6 familier og blev betragtet som det værste man kunne blive budt. Deraf også navnet Røverborgen.

Link til Fengers artikel: www.nordvestsjælland.dk

²³Niels Hansen, 1778-1839 , mor Sophie Elisabeth Ortved - 1777-1829

²⁴Sognepræst F. Fenger, Soderup. 'Kvarmløse - fra forvaltergård til Røverborg.' (1915)

Louisenlund - endnu en gang

ved Marina Wijngaard

I efteråret 2013 skrev jeg en artikel om 'Louisenlund – lensgrevindens pavillon i Elverdamsdalen.' Pavillonen blev revet ned i 1987 på trods af en ihærdig indsats fra Egnshistorisk Forening for Hvalsø. Jeg forsømte imidlertid at skrive følgende: Anmodning om nedriv-

ningstilladelse blev behandlet af Tølløse Kommunalbestyrelse, men der blev ikke givet nedrivningstilladelse.

Herved en pæn undskyldning til de kommunalrådsmedlemmer i Tølløse kommune, som den gang kæmpede for husets bevarelse.

Besøg på Svanholm Gods

Hovedbygningen på Svanholm Gods.

Torsdag d. 6. maj 2017 besøger Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen Svanholm Gods. Vi mødes kl. 11.00 ved Cafébutikken, Svanholm Gods 16 A, 4050 Skibby.

Storkollektivet Svanholm ligger stort set midt i Hornherred – lidt nord for Skibby. Godset er på 414 ha mark, eng og skov. I 1978 købte en gruppe på ca. 100 voksne Svanholm Gods for 30 mio. og omdannede det til et storkollektiv med vægt på fællesøkonomi, alternative boformer, økologi og bæredygtighed. I dag er godset hjem

for omkring 85 voksne og 56 børn. Svanholm'erne er beskæftiget dels ved udearbejde, dels ved servicefunktioner på Svanholm, som drives økologisk med malkekvæg, fårehold, markafgrøder og grøntsager. En frugtplantage og drivhus sørger for selvforsyningen til Svanholms eget køkken samt salg ud af huset. Skoven sørger for træflis til Svanholms varmecentral, og elforbruget bliver dækket af egne vindmøller.

I tilknytning til skovdriften er der oprettet 3 virksomheder. En træva-

refabrik (træemballage, butiksinventar), en byggevirksomhed med tegnestue (Svanholm Træ og Øko-Byg) samt Svanholm Legepladser (naturlegepladser). Også i forbindelse med grøntsagsdyrkingen er der oprettet en virksomhed - Svanholm ØkoGrønt (grøntsagspakkeri).

Af beboerne har ca. 25 arbejde uden for Svanholm, mens der er ca. 35, som arbejder på stedet. Kollektivet har desuden ca. 25 ansatte, som ikke bor der, men er ansat som almindelige lønmod-

tagere. Alle indtægter fra beboernes løn og erhvervsvirksomheder indgår i kollektivets fælles kasse. Kollektivet betaler så skat, husleje, kost m.m. for beboerne. Desuden udbetales et rådighedsbeløb til hver enkelt, typisk ca. 20% af personens bruttoløn.

Vi får en guidet rundvisning på stedet efterfulgt af kaffe og is. Pris pr./ prs. inkl. is / kaffe 120 kr. Max. 35 deltagere. Tilmelding senest d. 1. maj 2017 til Vivian Pihl (tlf. 60627174) eller Carsten Kristoffersen (tlf. 31424884).

Før & nu - Arkivernes Dag den 12. november 2016

For 17. år i træk deltager Tølløse Lokalarkiv i den landsdækkende Arkivernes Dag. Den finder sted lørdag d. 12. november, og ligesom de foregående år er der Åbent Hus kl. 10-15 samt mulighed for at se en plancheudstilling på dagen.

Gennem tiden har meget ændret sig her i området. Hvor der før var bar mark, er huse skudt op. Andre steder river man ned for at give plads til nybyggeri eller omlægning af veje. På arkivdagen sætter vi fokus på de ændringer, der er sket i tidens løb ved hjælp af gamle postkort og nyere fotos.

Sæt allerede nu kryds i kalenderen til en forhåbentlig hyggelig dag, hvor Lokalarkivet – udover før & nu-billeder – byder på kaffe og kage, en konkurrence samt tid til snak.

Gæster på Arkivernes Dag 2015.

Arrangementer 2016/2017

Alle møderne holdes i Aktivitetshuset Tølløse, Nytorv 14.

Torsdag den 13. oktober 2016 kl. 19.30

Ing. Jakob Bjerre, Tølløse: Thule, en amerikansk base på dansk/grønlandsk jord.

Torsdag den 10. november 2016 kl. 19.30

Magister Mette Grundel: Bødlen, natmændene, rakkerne og kæltringerne. En fortælling om samfundets udstødte gennem tiderne, håndhævelsen af Danske Lovs uhyggelige brutalitet, fattighusene m.m.

Torsdag den 8. december 2016 kl. 19.30

Sognepræst Therese Nielsen, Gl. Tølløse: Julemøde/hygge.

Torsdag den 12. januar 2017 kl. 19.30

Cand. mag. Ole Schramm, Vipperød: En farverig og sanselig vej gennem danmarkshistorien. Fra vikingetidens billedverden til det 20. århundredes billekunst: hvordan har det påvirket os?

Arrangementer 2016/2017

Torsdag den 9. februar 2017 kl. 19.30

Foredragsholder Thomas Sloth, Kr. Eskilstrup: Titanics forlis – skibet der ikke kunne synke.

Torsdag den 9. marts 2017 kl. 19.30

Generalforsamling og lokalhistorisk quiz ved arkivar Inge-Lis Madsen.

Torsdag den 6. april 2017 kl. 19.30

Naver/tømrer Rene Lærke: Naverne - traditioner, myter, fakta, sandheder og løgne.

Arrangementer 2016/2017

Lørdag d. 6. maj 2017 kl. 11.00

Besøg på Svanholm Gods. Guidet rundvisning efterfulgt af kaffe og is. Mødested Cafebutikken, Svanholm Gods 16A. Max. 35 deltagere. Pris pr./ prs. inkl. is/kaffe: 120 kr. Tilmelding senest 01.05.2017 til Carsten Kristoffersen tlf. 31 42 48 84 eller Vivian Pihl tlf. 60 62 71 74.

Torsdag d. 8. juni 2017 kl. 18.00

Guidet byvandring i landsbyen Stestrup. Mødested Stestrup Gl. Skole, Stestrupvej 76. Max. 30 deltagere. Pris inkl. traktement 100 kr./ prs. Tilmelding senest 01.06.2017 til Carsten Kristoffersen tlf. 31 42 48 84 eller Vivian Pihl tlf. 60 62 71 74. Mere om byvandringen i næste medlemsblad.

Arrangementer 2016/2017

Søndag d. 3. september 2017 kl. 12.00

Det Store Theselskab Holbæk Museum.

**Lørdag d. 9. september 2017 busudflugt til Horsens
Statsfængsel og Fredericia**

Guidet rundvisning i Horsens Statsfængsel, efterfulgt af frokost på Hejse Kro, afsluttende med besøg 1 time i Fredericia på egen hånd. Afgang fra Tølløse St. kl. 07.30 og fra Ugerløse Kirke kl. 07.40. Max. 50 deltagere. Pris 500 kr./ prs. Bindende tilmelding og betaling senest 01.06.2017 til Erik Lausen tlf. 61 66 59 22 eller Carsten Kristoffersen tlf. 31 42 48 84. Mere om udflugten i næste medlemsblad.

Lokalhistorisk Forening for Tølløse Egnen

Formand**Svend Aage K. Jørgensen**

Svalevej 1
4340 Tølløse
E-mail: svaakj@tollose.dk
Tlf. 59 16 10 19

Næstformand**Marina Wijngaard**

Østergade 20
4340 Tølløse
E-mail: marina@tollose.dk
Tlf. 59 18 58 41

Kasserer**Erik Lausen**

Lindestien 5
4340 Tølløse
E-mail: erik@tollose.dk
Tlf. 61 66 59 22

Bestyrelsesmedlemmer**Eigil Piil Petersen**

Fasanvej 7
4370 St. Merløse
E-mail: eigil@tollose.dk
Tlf. 57 80 15 10

Grethe Preisler

Pilevej 90
4340 Tølløse
E-mail: grethe@tollose.dk
Tlf. 59 19 47 57

Kirsten Lousdal

Stærvej 14
4350 Ugerløse
E-mail: kirsten@tollose.dk
Tlf. 21 90 40 07

Carsten Kristoffersen

Bakkedraget 14
4340 Tølløse
E-mail: carsten@tollose.dk
Tlf. 31 42 48 84

Bestyrelsessuppleanter**Vivian Pihl**

Pilevej 60
4340 Tølløse
E-mail: vivian@tollose.dk
Tlf. 60 62 71 74

John Jeppesen

Jernbanevej 19
4340 Tølløse
E-mail: john@tollose.dk
Tlf. 60 84 09 07

Foreningens hjemmeside

www.tølløse.dk
webmaster: John Jeppesen

Holbæk Arkiverne/Tølløse**Lokalarkiv**

Hjortholmvej 9
4340 Tølløse
Tlf. 72 36 70 83 / 72 36 36 24
E-mail: tollose-arkiv@holb.dk

Arkivets åbningstider

Onsdag kl. 13.00 – 17.00

Arkivleder**Inge-Lis Madsen**

Nybyvej 62
4340 Tølløse
Tlf. 20 44 62 55
E-mail: ilm@holb.dk